

Ante Sekulić

O IVANU ANTUNOVIĆU I NJEGOVU PRINOSU HRVATSKOM KNJŽEVNOM JEZIKU

Nakon proslovnih misli (1) u radu je sažeto zabilježen životopis Ivana Antunovića, preporoditelja među bačkim Hrvatima (2). Središnji dio rada čine bilješke o jeziku *Bunjevačko-šokačkih novina* (1870.) i *Bunjevačko-šokačke vile* (1872.) koje je pokrenuo Antunović u svome zavijaču (3). Slijede zatim podaci o Antunovićevim djelima (4) i kratki zaključak s popisom literature.

1. Proslovne misli

Sredinom XIX. stoljeća nije moglo biti romantičarskih raspoloženja među Hrvatima u negdašnjoj južnoj Ugarskoj. Nakon god. 1848. slijedili su nemili udarci u društvenom životu, među kojima je i kratkovjeko ustrojstvo "srpske Vojvodine"¹, zatim nagodbe (Austro-ugarska, Hrvatsko-ugarska) koje u svojim odrednicama nisu spominjale Hrvate u Podunavlju, u baranjskoj i bačko-bodroškoj županiji. Budući da je trebalo sačuvati naš puk od nasrtaja raspaljenoga mađarskog nacionalizma, počela je skupina hrvatskih intelektualaca (svećenika i odvjetnika) raditi oko čuvanja bitnih značajki našega svijeta na tim područjima, posebice oko narodnog jezika. Ne upuštajući se u raščlambu sastavnica i odrednica onodobnog života bačkih Hrvata, želim vrlo sažeto upozoriti na golemi napor da se pomoću glasila stvori pisani jezik koji bi služio za širenje prosvjete, pouku ljudi i uljudbenom napretku. Prije od drugih Ivan Antunović je ozbiljno shvatio svoj preporoditeljski rad i pokrenuo je *Bunjevačko-šokačke novine* (1870.)² i zatim *Bunjevačko-šokačku vilu* (1872.)³ Oko njega su se okupili suradnici: Bozo Šarčević, Blaž Modrošić, Kalor Milodanović, Stjepan Vuje-

¹ Oblasno ustrojstvo u Podunavlju pod imenom Srpska Vojvodina nisu prihvaćali ni Nijemci, ni Mađžari, ni Hrvati.

² Usp. Ivan Kujundžić, *Bunjevačko-šokačka bibliografija*. Rad JAZU 355, Zagreb, 1969., 667-769.

³ Nav. dj., 757., br. 2.

vić, Ivan Palić i drugi. Prihvatili su se posla koji je bio uistinu težak, predvoditeljski naporan.

2. Životopis Ivana Antunovića

2.1. Preporoditelj i pisac Ivan Antunović rođen je 19. lipnja 1815. u Kunbaji, hrvatskom naselju nedaleko od Bačkog Aljmaša, danas u Mađarskoj (Bácsalmás). Potomak je plemenitaške obitelji Stipana Antunovića.⁴ Ivanovi roditelji su bili Joso i Manda, rod. Petrić; imali su petero djece: tri kćeri i dva sina. Pučku školu svršio je Ivan u rodnom mjestu, zatim se upisao 1825. u prvi razred gramatikalne škole u Subotici. Školovanje je nastavio u Segedinu (Szeged), Pečuhu (Pécs) i Kaloči (Kalocsa). U Kaloči je svršio bogoslovske nauke i 1838. postao je svećenikom. Službovao je kao svećenik u Čantaviru, bio je župnik u rodnom mjestu (1842.), također i vijećnik Bačke županije (1843.). Nije točan podatak da je 1848. bio uhićen kao Jelačićev pristaša. Kaločkim kanonikom imenovan je 1859. i bio je privremeni podžupan Bačke županije (1861.). God. 1863. stekao je naslov opata Sv. Marije od Kereka, god. 1864. imenovan je za prepošta Sv. Pavla u Beču. Od 1875. je predsjednik Duhovnog stola i veliki prepošt kaločki, a god. 1876. je postao naslovni biskup bosonski. Više od deset godina upravljao je Bačko-kaločkom nadbiskupijom zamjenjujući nadbiskupa-kardinala L. Haynalda. U međuvremenu je putovao u Pariz i Berlin (1867.), u Nicu, Genovu i Rim (1869.), gdje se pripremao I. vatikanski sabor. Poznao je grčki, latinski, mađarski, njemački, talijanski i francuski. Bio je bolehljiv, ali je dočekao lijepu životnu dob — umro je 13. siječnja 1888. Pokopan je prema vlastitoj želji u jednostavni grob na kaločkom groblju.⁵

2.2. U brojnim raspravama o preporoditeljskom radu Ivana Antunovića⁶ isticala se njegova zauzetost oko glasila i oko osnutka prosvjetnih ustanova: *Kaločka štedionica*, *Čitaonica*, *Dobrotvorno žensko društvo*, *Vodna zadruga* i dr. Skrbio se za darovitu djecu svojih sunarodnjaka. Pisao je pripovijesti, vjersko-

⁴ Stipan Antunović dobio je plemstvo i naslov Aljmaški od cara Leopolda 18. studenog 1698.

⁵ Usp. Matija *Evetović*, Život i rad biskupa Ivana Antunovića. Subotica, 1933. — Milko *Cepelić*, Ivan Antunović. *Obzor*, 29 (1888.), br. 31 i 32. — Ivan *Tolj*, Život i rad biskupa Ivana Antunovića. Subotica, 1933. i niz drugih pisaca.

⁶ Među brojnim djelima spominjem: Marko *Čović*, Književni lik biskupa Ivana Antunovića. *Hrvatska revija*, 12 (1939.), Zagreb, 7, 362-366. — Mijo *Mandić*, Ivan Antunović 1815-1888. *Književni sever*, Subotica 2, 1926., 6/8. 295-300. — *Isti*, Antunović i pomađarivanje. *Dnevnik*, Novi Sad 2 1930. 60, 1. — Milivoje V. *Knežević*, Ivan Antunović, *Letopis Matice srpske*, 109 1935., CCCXLIII/1, 66-124, Novi Sad. — *Isti*, Biskup Ivan Antunović preporoditelj bačkih Bunjevaca. *Glasnik Jug. profesorskog društva*, 18 1937/38., 11/12, 1005-1011. — Andrija *Spiletak*, Antunović i Strossmayer. *Glasnik Biskupija bosanske i srijemske*, Đakovo 66 1938., 19, 164-166. — Vasa *Stajić*, Ivan Antunović i Ujedinjena omladina srpska. *Letopis Matice srpske*, 106 1932. CCCXXX/1-3, 207-210. Novi Sad. — Joso *Šokčić*, Prvi bunjevački novinar. *Glasnik Jug. profesorskog društva*, 18 (1937-38.), 11/12, 1038-1043. i dr.

nabožne pouke, molitvenike, a posebice je poznata Antunovićeva knjiga *Razprava o podunavskih i potisanskih Bunjevcih i Šokcih...* (1882.) iz koje su brojni crpili građu za rasprave o bačkim Hrvatima. Suradivao je u brojnim glasilima i godišnjacima (*Bunjevačko-šokačke novine*, *Bunjevačko-šokačka vila*, *Neven*, *Sriemski Hrvat*, *Bunjevački i šokački kalendar 1870.* i dr.). Služio se pseudonimima *Stari Rodoljub*, *Ivan Antun* i dr. Brojna su mu djela ostala u rukopisu⁷, ali su sačuvana pisma upućena *J. Dobrili*, *J. J. Strossmayeru*, *I. Mažuraniću*, *E. Fermendžinu*, *G. Martiću*, *I. Okrugiću*, *I. Kukuljeviću Sakcinskom*, *B. Modrošiću* i dr. — Bio je odlučan u radu za dobrobit svojih sunarodnjaka, ali je morao svladati brojne teškoće u oblikovanju pisanog jezika⁸.

2.3. Ivan Antunović je prihvatio zadužnicu prema svojim sunarodnjacima riječima: "... jerbo sam uviren da može biti umnijih, razsvitljenijih Bunjevaca nego što sam ja, al da ima koji bi većma ljubio svoj, rod, to ne dozvoljavam ...". I učinio je sve što je mogao: prihvatio se pera nakon pedesete godine života, pokrenuo je sve svoje moći umne, društvene i gospodarske. Ali je kao *probuditelj* podunavskih Hrvata morao početi od — jezika, pisanoga jezika. No kako ga nije učio u mađarskim školama, morao je graditi svoj "standardni" jezik na bunjevačkoj, hrvatskoj ikavici roditeljskog doma i govoru svojih sumještana i sunarodnjaka. To treba imati na umu u prosudbi svega što je učinio.

3. Bilješke o jeziku

Budući da je Ivanu Antunoviću pripala služba predvoditelja u preporodnim gibanjima među Hrvatima u južnoj Ugarskoj, potrebno je upozoriti na teškoće koje je trebalo prevladati, poglavito u pismenom izričaju, u glasilu *Bunjevačke i šokačke novine* (kratica BŠN), a zatim u *Bunjevačkoj i šokačkoj vili* (BŠV). Raščlambom Antunovićeva jezika u spomenutim glasilima nije teško utvrditi podatke prema kojima se govor bunjevačkih Hrvata razlikuje od onoga u BŠN i BŠV. U skladu sa svojim načelom u *Pozivu na predplatu* Antunović je refleksu glasa *ě* (jata) pošao od pučkoga govora a zatim je, kasnije, uspinjući se "po listvama slovnice" svoj pismeni izričaj postupno približivao slovničkim pravilima — jeziku Zagrebačke filološke škole, kojim su bili napisani i školski priručnici. U njegovim člancima u prvim brojevima glasila skoro i nema ijekavskih refleksa (primjerice u člancima *Zora je zazorila*, I., 1; *Jel slobodno Bunjevcem*, *Šokcem i Bošnjakom živiti*, I., 55-57), ali u nekim člancima iz posljednjega godišta više ih je nego ikavskih (primjerice: *O mladom ljetu viernim suradnikom*, III., 2-3). Iz članaka u BŠN u posljednjem godištu (III.) može se pouzdano zaključiti

⁷ Pajo Vujević, Neizdata književna dela velikog biskupa i rodoljuba Ivana Antunovića. Danica, 1/1934. Sombor, 6,1-2.

⁸ Ante Sekulić, Preporoditeljska i povijesna baština Ivana Antunovića (s iscrpnom bibliografijom). Croatiaica christiana periodica, 2 1978. Zagreb, 47-63.

da je u onima koji su napisani za šire općinstvo i čitateljstvo skromnije izobrazbe Antunović čuvao svoju ikavicu, dok je u drugim člancima i s polemičkim sadržajem više ijekavizama, jamačno u želji da privuče čitateljstvo iz drugih zemljopisnih područja.

U Antunovićevim člancima i u kratkim i dugim slogovima pojavljuju se ikavski i ijekavski refleksi. Već je spomenuto da je ijekavski refleks jata brojniji i obilatiji u člancima II. i poglavito III. godišta. No, najbrojniji su ikavski refleksi, ali brojnost i nedosljednost u uporabi ijekavskoga refleksa svjedoče da je Antunovićev izvorni govor ikavski, naša bunjevačka ikavica.

Treba pripomenuti da je Antunović nastojao u načinu pisanja *jata* slijediti hrvatske pisce pedesetih i šezdesetih godina prošloga stoljeća.

3.1. U govoru bačkih Bunjevaca nema razlike od suvremenoga književnog jezika glede refleksa poluglasa. U Antunovićevim BŠN nema nepostojanog *a* u genitivu plurala nekih imenica ženskoga i srednjeg roda sa konsonantskom skupinom na kraju osnove. U nom. sg. tuđica sa suglasničkom skupinom *nt* na kraju javlja se nepostojano *a*: *sakramenat* I., 25, *parlamenat* I., 308. U riječi *ministar* nom. sg. (oblici u BŠN): dat. sg. *ministar*u I., 90; instr. sg. *ministar*om II., 52; nom. sg. *ministari* III., 182) češće su s *a* nego bez njega. No, postoje i oblici *minister* I., 96; *ministra* (akuz.) III., 110. Tako i *meter*, *metera*; *kilometer*, *centimeter* II., 63. Budući da spomenute riječi nisu "domaće" treba i spomenute oblike tumačiti utjecajem jezika iz kojih su preuzete.

3.2. U govoru bačkih Bunjevaca dosljedna je kontrakcija vokalskih skupina, uz prethodnu regresivnu asimilaciju, u participu aktivnom. — U BŠN su brojni primjeri za kontrakciju skupine *ao*: *reko* I., 16; *ležo* I., 33; *prodo* I., 44; *mogo* I., 85; *odsjeko* II., 46. — Kontrakciju skupine *eo* zabilježio sam u primjerima: *zauzo* I., 7; *počo* I., 207; *privo* II., 218.

Gubitak *h* između dva jednaka vokala mogao je dovesti do kontrakcije: *Betlem*, *betlemski* I., 317; *devet satah* I., 309; *sat* II., 99. Ali nalaze se i oblici: *Betlehemu* I., 313; *pol sahata* II., 64; *u devet sahati* II., 58.

3.3. Rijetki su slučajevi gubitka vokala u sredini riječi. Ipak ima takvih primjera: *Subatčanin* II., 14; III., 94. — Obilato je primjera bez završnoga *i* u infinitivu i part. prezenta: *podešavat* I., 1; *zaodit* I., 90; *izličit* II., 50; *ić* I., 212; *leć* III., 27; *znajuć* I., 109; *penjuć se* II., 52; *buduć* III., 77. — Broj četiri zabilježen je u obliku *četri* III., 3 i *četir* III., 154.

Treba upozoriti i na jednu bitnu razliku između govora bunjevačkih Hrvata i jezika u BŠN. Naime, nestalni, pokretni vokal *u* u oblicima zamjениčko-pridjevske sklonidbe nije govorna značajka, ali u BŠN mogu se naći brojni primjeri: *svomu milomu* I., 109; *mladomu* I., 152; *svakomu* I., 209; *k tomu* III., 30; *hrvatskomu* III., 181. U istom se položaju može naći i glas *e* kod zamjenica: *ovome* I., 308; *svome* III., 165; *pitkome* III., 166.

3.4. U bunjevačkom govoru prijeglas nije čest ali je ipak pojavljuje. No, u BŠN ima ovakvih primjera u instrumentalu singulara sa *-om* mjesto sa *-em* kod palatalnih osnova: *kraljom* I., 36; *bičom* II., 46; *noćom* II., 213; *jurišom* III., 8; *piscom* I., 230. — U dativu plurala u svezi s prijeglasom ima također primjera: *obćinarom* I., 212; *kočiašom* III., 11; ali i *vladarem* I., 12. Zanimljivi su primjeri u BŠN: *zecovi* I., 116; *dračovi/dračovah* I., 310. — U imenice put zabilježena su oba oblika: *putovi* III., 44; *putevi* III., 57.

3.5. O glasu *l* na kraju riječi i sloga može se utvrditi kao pravilo da u part. akt. m. redovito prelazi u *o*: *otišao* II., 51; *počeo* III., 79; *postao* I., 90. Međutim, osim u spomenutom obliku obilato je primjera gdje je *l* sačuvano na kraju riječi: *sol* I., 67; *cil* I., 199; *pol* I., 205; *vol* II., 46; *trul* II., 120; *sokol* II., 235. — Nije se glas *l* mijenjao niti u posuđenicama iz stranih jezika: *tal* I., 86; *kristal* II., 101; *špital* III., 11.

Glas *u* u glasilu BŠN često se gubi iza *i* u intervokalnom položaju; *najprie* I., 91; *robja* I., 16; *rakia* I., 22; *priatelja* I., 85; tako i između dva neposredno ponovljena *i*: *najvažnii* I., 36; *sigurnii* I., 59; *starii* II., 205.

Suglasnik *h* zamijenjen je suglasnikom *j* u primjerima: *mijana* I., 90; *snaja* I., 108; *grijota* I., 108; *spajija* II., 50; *spajiluk* II., 50; *grija* III., 83.

Sekundarno *j* zabilježeno je u brojevima *dvanajest* I., 8; *četnajst* I., 129; *devetnajest* II., 244.

Protetsko *j* javlja se u enklitičkim oblicima zamjenice za 3. lice plurala, primjerice: *ćemo ji* I., 63; *da jim* I., 85; *koliko jih* II., 148. — Glas *j* u imenici *gospoja* III., 35 može se protumačiti tako što je preuzeta iz kojega štokavskog govora koji u toj riječi ima *j* prema *đ*.

3.6. Na stranicama Antunovićeva glasila BŠN glas *f* je frekventniji nego u živom govoru njegovih sunarodnjaka (premda je i ondje češći negovu drugim hrvatskim govorima koji su im najbliži). Najčešće se javlja u preuzetim riječima: *falinga* I., 20; *falično* I., 20; *fajta* I., 242; *rif* I., 307; *fiasko* II., 142; *frtalj* III., 6; *friško* III., 69; *fratra* III., 87. — Pridjev *jeftin* u živom govoru je *jeptin*, u BŠN je *jeftin* I., 10, *jeftiniji*, I., 59. — Od skupine *hv* nastali glas *f* zabilježen je u primjerima *pofaliti* I., 79; *sfatio* I., 152; *fala* I., 20. — Česta zamjena glasa *f* sa *v* u živom bunjevačkom govoru u BŠN je rijetka: *venjera* II., 98; *Vranja/Vranje* III., 25. — Od osobnih vrlo poznatih muških imena zabilježeni su *Stipan* I., 20; *Josip* II., 8.

3.7. Unatoč poznatoj činjenici da je govor bačkih Bunjevaca štakavski, mogu se u BŠN zabilježiti primjeri sa šćakavskim refleksom, nekadašnje suglasničke skupine *stj*: *utočštje* I., 87; *naraštjaj* I., 228; III., 7 i *milošća/milošće* I., 327; *naraščaj* II., 220. Nema dvojbe da je u spomenutim primjerima spomenutu skupinu *štj* trebalo i treba čitati (izgovarati) kao *šč*. Jamačno u skupinu šćakavskog refleksa treba ubrojiti glasove prema *skj* u primjerima *išće* I., 149; *išće* I., 314; *išču* III., 183. — U nizu primjera javlja se u BŠN noviji refleks *šč* (jotacija):

uništjeni I., 64; *zapuštjeno* I., 81; *uvršćen* II., 205; *praštja* III., 70; *propuščati* I., 29; *dopuščat* I., 149; *spušća* III., 1; *uništjala* I., 128. — Brojni su primjeri neizmijenjenih skupina *jt*, *jd*, odnosno u skupinama labijal + *j*; *pojde*, *dojde* I., 47; *najde* I., 65; *dojti* I., 130; III., 107; *najti* I., 153; *naravju* II., 42, *poglavje* II., 62, *druje* III., 153.

3.8. Česta je u BŠN asimilacija u prefiksu: *raširiti* I., 132; *iščistio* II., 213. — Futur je zabilježen s asimilacijom prema izgovoru: *navešću* II., 212, ali je češće pisanje: *propastće* i sl. — Brojne su također asimilacije prijedloga *s* sa zamjenicama: *š njima* I., 87; II., 245; *š njim* II., 155; *š njime* III., 74. — Zabilježena je disimilacija, prijelaz skupine *mn* u *ml*: *mlogo* I., 19; *mlogi* I., 83; *mloge* I., 212. Zanimljiva je disimilacija *mnj* u *mlj*: *posumljao* II., 283. — Zatim, *mn* u *vn*: *guvno* II., 136; *tavnica* II., 154. Osobno ime *Jeronim* je *Jerolim*.

3.9. Suglasničke skupine na početku riječi u BŠN bolje su sačuvane nego u živom govoru bunjevačkih Hrvata: *pčele* I., 65; *psuje* I., 108; *gdi* I., 212; *ptica* III., 7; *kćeri* III., 26. — Zamjenica *tko* jamačno pod utjecajem hrvatskih preporoditelja sačuvala je početni glas *t*: *tko* I., 15; *nitko* I., 36; *tkogod* I., 213. — Glas *t* u skupini *stn* Antunović pravopisno dvojako rješava — ponekad ga ne piše: *žalostno* I., 309; *časno* III., 47, ali brojniji su primjeri sa zabilježenim *t*: *žalostna* I., 10; *velečastni* I., 152; *savjestno* II., 51; *vrstna* II., 117; *središtni* III., 47. — Značajka je govora bunjevačkih Hrvata ispadanje dentala u skupini *dn* i *dm*: *propa-neš* I., 265; *oma* (:odmah) I., 4; III., 27. Brojni su primjeri toga u BŠN, ali ima i primjere kao *odpanu* I., 17.

3.10. Imenice muškoga roda na *-anin* gube *i* u sg. završetka *-in* i zabilježene su kao: *Sontjan* I., 48; *čoban* II., 165; *gradjan* I., 33. — U nominativu singulara hipokoristična imena imaju svršetak na *-o*, *-e*: *Pajo* I., 19; *Lazo* I., 26; *Mijo* III., 6; *Joso* III., 6; *Mate* I., 43; *Ive* I., 194; *Ante* I., 98. — Imenica *otac* ima u nom. plurala oblike: *oci* I., 31; *ocevi* I., 31; *očevi* II., 157. — Najčešći nastavak za sva tri roda u genitivu množine je *-ah*: *Nimacah* I., 1 *stanovnikah* I., 213; *činah* II., 59; *ženidbah* II., 200; *živinah* II., 279. — Genitiv množine *đakova* II., 245 iz živoga je govora. — U dativu množine javlja se nastavak *-om/-em*: *vladarem* I., 12; *seljakom* I., 36; *Bunjevcem*, *Šokcem* i *Bošnjakom* I., 55; *obćinarom* I., 212; *sudcem* III., 68; *lihvarom* III., 147. — Za lokativ množine zabilježeni su primjeri: *po svoji članovi* I., 28; *u gradovi* I., 61; *u članci svoji* I., 91; *po divani* I., 108; *na konji* I., 160; *na sokaci* II., 213; *na pašnjaci* III., 40; *o izbori* III., 30. No ima također primjera s nastavkom *-ima*: *u narodima* I., 224; *o pridlozima* II., 222; *po prinsescima* III., 47; *na sudovima* III., 54. — Zabilježen je primjer za nastavak *-im*: *u bunarim* I., 67.

3.11. Imenica *doba* ženskog je i srednjeg roda: za našu *doba* I., 71; *take do-be* II., 215; *u starom ili novom doba* I., 127. — U sklonidbi imenice *drvo* su slijedeći primjeri: *drvetom* I., 88; *drva*, *drvah* III., 23; *drvama* II., 169; *s drvim* III., 76. — Imenica *dica* ima u BŠN za dativ ove oblike: *dicam* I., 114; *dicama* II.,

224. — Imenice srednjega roda u lok. množine imaju različite nastavke: *-am, -i (-ih), -ama, -om, -a (-ah), -im, -ama, -ima; u mnogi okružji I., 11; na poljam I., 120; po seli II., 156; na krilih II., 212; u mistama II., 156; po selama II., 66; o grobljom I., 213; po svojih pravila I., 42; u plemenima II., 150.* — Instrumental srednjeg roda u pluralu zabilježen je s nastavcima *-am* i *-ima*: *s žalostnim slovam I., 91; drvima I., 68; sridstvima II., 150.*

3.12. Vokativ hipokorističkih ženskih osobnih imena u živom bunjevačkom govoru glasi: *Kate, Janje, Mare, Ane* i sl. U BŠN pak ima oblika: *Kato II., 177, Maro* i sl. — Zabilježeni su oblici imenica ženskog roda u genitivu plurala bez nepostojanog *a*: *banka I., 86; crkvah I., 105; divojka I., 207; čitanka II., 38.* Spomenute imenice javljaju se i s nepostojanim *a*: *zemaľja III., 57; banaka I., 18; divojaka II., 199; sukanja III., 110.* — U genitivu množine najčešći su nastavci *-ih, -i*: *zapovidih I., 152; pećih II., 140; ričih/riećih II., 283; III., 22.* Zabilježeni su primjeri na *-ijuh*: *ustijuh I., 107; noćiu II., 203.* — Imenica *kći* (u govoru *čer*) ima u BŠN zabilježene oblike u instrumenalu singulara: *kćerkom I., 21; i kćerju I., 258.*

3.13. Instrumental jednine zamjenice 1. lica glasi: *menom III., 17; III. 19.* zatim *mnom: pridamnom I., 322; samnom I., 20; II., 154.* — Enklitički oblici *ih, im* redovito se javljaju u obliku *jih, jim.* — Značajni su oblici u dativu sg. s nastavkom *-im*: *o našim kruhu I., 55; na njihovim jeziku I., 260.* — Zamjenica *taj* javlja se i kao *otaj*: *na oto III., 2; III., 181.* — Pokazne zamjenice zabilježene su u više oblika: *taki I., 90; u takom I., 15; s vakim I., 19; ovaki III., 75; ovakovi I., 110.* — Enklitički dativ zamjenice *sebe* često se pojavljuje u obliku *si*: *da si račune prigleda I., 28; život si sahrani II., 193; da si kruha nabave II., 200.*

3.14. U člancima BŠN zabilježeni su primjeri zamjene određenog oblika pridjeva s neodređenim: gen. sing. *financijalna ministra I., 28; hrvatska ministra i svitla Bana I., 32; stolna Biograda I., 56; hrvatska jezika III., 182; ravna Banata I., 56; stalna zdravlja I., 93; od čista brašna III., 59; iz krasna jezika III., 75.* — U dativu singulara usporedni su nastavci *-omu / -emu* i *-om / -em*: *mladomu I., 152; I., 51; njemačkomu II., 51; umnomu i kulturnomu svomu napretku II., 55; svome rodjenomu puku I., 32; velikom županu II., 236; duševnom i tvarnom obstanku društvenom III., 76; onome III., 168.* — U dativu pridjevi imaju nastavke *-im* i *-ima*: *velikim, vojničkim I., 34; seoskima III., 27.* — U komparativu čest je nastavak *-ji* gdje ga nema u književnom jeziku: *najbližji I., 91; gorje I., 92; višji I., 110; nižjih III., 19.* No zabilježen je također nastavak *-lji*: *višlji I., 43; težlje II., 199; laglje (BŠV, 71).*

3.15. Kod glagola zabilježena su svjedočanstva: *oni radu I., 20; uču I., 20; dolazu I., 115; mislu III., 46; želu III., 95; dižu II., 212; stoju I., 65; II., 150.* — Česti su u BŠN oblici 3. l. pl. prezenta na *-du*: *smidu I., 153; možedu I., 222; hoćedu III., 95.* Od oblika glagola *znati* zabilježio sam: *znadem I., 61; znade I., 152; od imati: imadem I., 323; III., 71; imade I., 153.* — Općenito se aorist u ži-

vom govoru rijetko upotrebljava, ali je sačuvan u književnim tekstovima i narodnim umotvorinama (i od perfektivnih i imperfektivnih glagola). Ima ga u BŠN: *ja se trže* I., 214; *ja reče* II., 136; *al se sneveseli kad pogleda* II., 136; *barem se jedan pokazah* II., 136. — Neujednačeno su zabilježeni oblici 3.l. pl. prezenta glagola *htjeti*: *hoćedu* I., 106; *ćedu* I., 19; *nećeju* I., 309; III., 26; *hoćeuh* I., 212; *ćehu* I., 152. — Zabilježen je glagolski pridjev aktivni u obliku *hotili* I., 10; *hotila* III., 126. — U futuru I. zabilježeni su oblici s punim infinitivnim nastavcima *-ti, -ći*: *bitiće* I., 1; *poznatićeš* I., 43. Oblici futura sa supinom ispred pomoćnog glagola su česti (pišu se i sastavljeno i razlučeno): *stignitće* I., 96; *propasće* I., 120; *viditćemo* I., 221.

3.16. U oblikovanju pisanog jezika Hrvata u južnoj Ugarskoj, posebice bačkih Hrvata, u doba preporoditeljskih djelatnosti, treba upozoriti na stanovite sintaktičke značajke u BŠN. Većinom se radi o osobitostima u slaganju (kongruenciji) imenice i atributa: *iskreni patriote* I., 9; *naši vodje* III., 20; *iskusni gazde* III., 68; *spajije nisu se rado bavili* I., 310. — Uz imenice *dica* i *braća* atributi su najčešće u množini: *s ostalim braćama* I., 213; *svojih ditce* II., 3; *učeni i mudri i ljubljena braća Hrvati* II., 156. — Zamjena akuzativa s genitivom zabilježena je i kada nije riječ o živom biću: *spominje ga (...) al ko bića božjeg* I., 79; *sebe za najvećeg naroda drže* II., 253. — Prijedlog *prema* je s genitivom mjesto s dativom: *prema svojih domorodaca* II., 4; *prema svojeg roda* III., 14. — U instrumentalu je ponekad dio imeničkog predikata: *postat članom* I., 29; *postane ismetom ljudskim* I., 110; *bio izabran poglavarom* II., 193. — Konstrukcija *za + infinitiv* u uporabi je mjesto finalne rečenice: *za škulariti svoju dicu* I., 19; *za naučiti naprid ići* I., 180; *za razviti um* III., 42. — Particip prezenta je u primjerima: *na občinu spadajuća poreza* I., 42; *tumarajućeg* I., 124; *Bogu pripadajuće duše* II., 50; *za tečeću godinu* II., 59; *dva častnika biguća u Tursku* I., 64; *Isukrst u grobu ležeć* II., 193; *gospojica u sobi sideća* II., 233. — Pasiv se često nalazi u BŠN: *bi srdačno pozdravljen od gradonačelnika Rima* II., 194; *programa pisana nekim dešnjakom* III., 7; *po puku odabranu* I., 25; *po uredništvu izjavljeno* I., 63; *po vlasti crkvenoj naredjeno* II., 53. -

3.17. U nekim leksičkim značajkama BŠN treba (i može se) utvrditi nekoliko činjenica: a) leksik pripada u svemu hrvatskom jeziku, tako i neologizmi i tuđice: *kazalište* III., 167; *kruv* I., 19; *liečništvo* III., 135; *mjernik* I., 27; *naputak* I., 128; *redarstvo* III., 47; *tat* I., 116; *dapače* III., 26; *znanstveni* III., 44; *slovnica* I., 91. — b) Imena mjeseci dosljedno su hrvatska: *sičanj* II., 74; *o veljači* III., 20; *ožujka miseca* I., 3; *prosınca* (na stranicama pojedinog broja). — Iz hrvatske su kršćanske terminologije: *čista srieda* II., 59; *Isukrst* III., 169; *korizma* II., 59; *križ* II., 97; *nadbiskup* II., 52; *samostan* I., 34; *Svetoostajstvo* I., 113; *Sviećnica* II., 59. — c) Široka je uporaba imenica na *-telj*: *promicatelj* II., 118; *čitatelj* I., 87; *spisatelj* III., 47; *umoritelj* II., 168; *biratelj* I., 34; *uzbunitelj*. — d) Turcizmi su česti: *ada* III., 27; *avlia* III., 36; *beričet* III., 46; *espap* I., 73; *odžak*

I., 29; *pendžer* II., 110; *zeman* I., 191; *čoja* I., 16. — e) Brojne su imenice izvedene pomoću sufiksa *-luk*: *gazdaluk* I., 124; *jogunluk* I., 206; *koštjanluk* I., 81; *po-ganluk* II., 15. — Iz mađarskog jezika su riječi: *astal* I., 70; *aldomaš* I., 204; *bi-rov* I., 70; *katana* I., 258; *hasniti* I., 212.

3.18. Vrlo sažeti prikaz pisanog jezika u Antunovićevu glasilu BŠN (i BŠV) upućuje na zaključak da se uredništvo našlo na poslu koje je u mnogome preteško za ljude koji su izobrazbu stekli na mađarskom jeziku. Sreća je, međutim, što su shvatili da im je domaći, pučki hrvatski jezik dobar i pouzdan temelj za oblikovanje pisanoga, književnog jezika. BŠN nisu pisane pučkim govorom bunjevačkog svijeta, ali svi su suradnici željeli svoje članke, svoje dopise napisati, pripočeti u skladu s pravopisnim i drugim jezikoslovnim načelima hrvatskih znanstvenika i pisaca. Golemi posao obavilo je uredništvo i svi suradnici, pa ako taj jezik nije čist, kako sam utvrdio davne 1947. (doktorska disertacija), ipak je trebalo prebroditi sve poteškoće valikoga preporodnog rada, koji nije imao prikladne pravne početke.

4. Podaci o drugim Antunovićevim djelima

Budući da je Antunović krupna pojava u kulturnom životu svoga zavičaja, potrebno je upozoriti na njegovu bogatu spisateljsku baštinu. Ona je značajna za proučavanje pisanoga jezika bačkih Hrvata.

4.1. Tiskana djela

1. "Otvorena knjiga Ivana Antunovića" kalačkog kanonika, na sve rodoljubne Bunjevce i Šokce napatjena. U Kalači, tiskom Malatina i Holmeyera /1870/. — Vel. 21,5x34,6cm, 3 str.

2. "Poučne iskricе" koristnoj pučkoj zabavi putem po Italiji godine 1869-te sabrao Ivan Antunović, kalčki kanonik i "Bunjevačko-šokačkih novina" urednik. U Temišvaru, tiskom Braće Magjarah 1872. — Vel. 12x17,2cm., 176 str.

3. "Odmetnik", poviesna pripoviedka od Ivana Antunovića kalačkog kanonika i "Bunj.-šok. Vile" urednika. U Zagrebu, slovi Dioničke tiskare, 1875. — Vel. 13,4x12,2cm, 193str.

4. "Slavjan na svetih dnevih ili blagdanih crkvenih". Napisao Ivan Antunović, urednik "Bunjevačko-šokačke Vile". U Kalači, tiskom Malatina i Holmeyera, 1875. — Vel. 8*, 135 str.

5. Knjiga kojom je prisvitli gospodin Ivan Antunovich, naslovni bosonski biskup, veliki predstavnik prvostolne crkve kalačke i crkvo-sabornoga ispita pridsidnik Gjenu Dulića, pridsidnika subotičke "Pučke Kasine" prilikom otvora Kasine pozdravio. U Subotici, iz štamparije Josipa Bittermanna /1878/. — Vel. 10x16cm, 14 str.

6. "Bog s čoviekom na zemlji" Djelo predstavljajuće Trojedina Boga u doticaju s čoviekom u svih njegovih vjerskih i društvenih odnošajih. Napisao i izdao

Ivan Antunovich Kalačko-Bačke Biskupije Svećenik... Tiskom G. Serédy Obrtna Zavoda Gluhonijemih u Vacu. 1879. — Vel. 4* VI + 774 str.

7. "Kalocsa város fényképei madár tévlatban". Készítte: Füzesi Adamko. A kalacsai szegénjek részére építendő munkaház alapjának javára. Vác, Serédy G. Siketn. Iparint. Könyvnyomdája, 1879. — 8*, 106 str.

8. "Fény és árnyképek". A lelkipasztorokodás téren gyűjtötté kalocsabácsi megyének egyik áldozára. Vác. Nonym. Serédy G. Siketin. Iparin Könyvnyomdájában, 1880. — Vel. 8*, 256 str.

9. "Naputak" za one koji osičaju napast postati nazarenom. Sastavljen po Ivanu Antunovichu. U Kalači, tiskom Malatina i Holmeyera, 1882. — Vel. 8*, IV + 163 str.

10. "Razprava o podunavskim i potiskanskim Bunjevicih i Šokcih u pogledu narodnom, vjerskom, umnom, gradjanskom i gospodarskom". Napisao Ivan Antunovich, Kalačkobačke biskupije svećenik. U Beču, tiskom Friederika Jasper-a, 1882. — Vel. 8*, 182 str.

11. "Čoviek s Bogom u svojih molba i prošnja". Napisao Ivan Antunovich, Kaločke-bačke biskupije svećenik. U Kaloči, nakladom pisca. Tiskom Franje Holmeyera, 1884. — Vel. 8*, VII + 897 str.

Ne raščalajući svako Antunovićevo tiskano djelo (prostorni okvir to ne dopušta), mora se zaključiti da su mu knjige bogoslovnoga i nabožnog sadržaja (*Bog s čovikom*, *Čovik s Bogom*), zatim poučna, domoljubna djela (*Poučne iskricice*, *Slavjan*, *Odmetnik*, *Naputak*); povjesničko mu je djelo "*Razprava*". Jedno mađarsko djelo govori o gradu u kojemu je živio (*Kalocsa varos...*), a drugo (*Fény és árnyképek*) jest rasprava o svećeničkom staležu. Mora se istaknuti da je pisao hrvatska djela književnim jezikom (štokavski, ijekavski), ali molitvenik "*Čovik s Bogom*" pisao je *ikavicom* svoga zavičaja.

4.2. Rukopisna djela

1. "Posljednji Gizdarev". Pripovijest iz života bačkih plemića u prvoj polovici XIX. stoljeća (357 str.).

2. "Bariša Kitković". Pripovijest iz života plemića u županiji bačkoj (451 str.).

3. "Sophisticus, magas miveltség morálja". (Čudoredje sofistické visoke naobrazbe). (Rukopis iz god. 1842; 22 str.)

4. "A böjtröl" (O postu). (Napisano oko god. 1840; 94. str.)

5. "Vjerske istine". (Latinski rukopis; 26. str.)

Osim ovih rukopisnih djela IVAN EVETOVIĆ spominje u svome životopisu da je Antunović napisao manje djelo:

6. "Obliék grada Subotice".

Međutim, podataka o sadržaju djela nema, ali spomenuto je također u kraćem prikazu Antunovićeova života i rada u "Letopisu Matice srpske" (knjiga

158, god. 1889., str. 152). Jamačno je naslov uzet iz Građe JAZU, knj. 2. Zagreb, 1889., str. 242-243.

U prikazu Antunovićeve književne baštine M. Evetović je dvije kraće pripovijesti označio kao NOVELE. Mislim da se ne radi o novelama, nego o dvjema pripovijestima pisano crno-bijelom tehnikom zakašnjelog romantizma:

1. "Svilenka", Vila, Kaloča, 1874., br. 7-16.
2. "Nesretna Marija", Vila, Kaloča, 1876., br. 15-17.

4.3. Članci

1. "Alaj bi božičkovao". Vila, 1872., br. 52.
2. "Novo ljeto, mladi Božić". Vila, 1873., br. 1.
3. "Scoski starešine". Vila, 1873., br. 2-3.
4. "Hvaljene žene". Vila, 1873., br. 4-6.
5. "Dali je bolje razkomadano ili ujedinjeno zemljište". Vila, 1873., br. 7-8.
6. "Gradjanska ženidba". Vila, 1873., br. 9-10.
7. "Obći jezik". Vila, 1873., br. 11.
8. "Da li je istina da je Slavjan na službovanje stvoren". Vila 1873., br. 12.
9. "Vojništvo oženjeno". Vila, 1873., br. 15-16.
10. "Da li je moguće da se narodno spasimo". Vila, 1873., br. 18.
11. "Crkva i škola". Vila, 1873., br. 22.
12. "Djakovo". Vila, 1873., br. 25.
13. "Bogogrde u psovki i kletvi". Vila, 1874., br. 5.
14. "Hajka na popove". Vila, 1874., br. 10.
15. "Pučki poglavice". Vila, 1874., br. 8-16.
16. "Vjera i znanost". Vila, 1874., br. 18-19.
17. "Crkva i država u školi". Vila, 1874., br. 20.
18. "Čega je znak ako se gdje spore prosioci". Vila, 1874., br. 21.
19. "Divojke". Vila, 1874., br. 23.
20. "Slavianke kao supuge". Vila, 1874., br. 24.
21. "Zanatlie u ljudskom kolu". Vila, 1874., br. 23-25.
22. "Slavianske matere". Vila, 1874., br. 25.
23. "Tko ne miluje vino". Vila, 1874., br. 26.
24. "Samouprava snuje u svakoj općini napridak ili nazadak". Vila 1875., br. 1-2.
25. "Vatrogasci". Vila, 1875., br. 3.
26. "Po čemu se odaje čoviek, da je umom i srcom neotwsan, neugladjen, neizobražen?" Vila, 1875., br. 5.
27. "Šta čeka Bunjevce i Šokce?" Vila, 1875., br. 6.
28. "Zašto mladji ne poštivaju starije?" Vila, 1876., br. 1-2.
29. "Do Boga uzdaj se u se". Vila, 1876., br. 7.
30. "Najskuolje najstrašnije". Vila 1876., br. 13-14.
31. "Tko nam je prijatelj?" Vila, 1876., br. 17-18.

32. "Pronevirenje". Neven, Baja, 1884., br. 2.
33. "Samoubojstvo". Neven, Baja, 1884., br. 6.
34. "Brak". Neven, 1884., br. 10.

Životopisci spominju također i pisma Antunovićeva, koja je pisao pojedinim osobama. No, ona nisu bila namijenjena javnosti pa ih ne spominjem u ovom popisu.

* * *

Predvoditelj narodnog preporoda u bačkih Hrvata imao je niz teškoća u svome radu. No u počecima je morao svladati sve zapreke oko stvaranja temelja pisanog jezika svojih sunarodnjaka u doba kada su se u matičnoj zemlji stvarali temelji hrvatskoga standardnog jezika. O tome je riječi u ovom radu.

No, konačno želim ponoviti nekoliko vlastitih misli o Antunovićevu radu.

Suvremeni ocjenitelj književnog rada Ivana Antunovića neće moći utvrditi umjetničku vrijednost ni jedne njegove knjige, ali će prihvatiti misao Blaža Modrošića o molitveniku "Čovik s Bogom" da "ovakve knjige mi Bunjevci još nismo imali, a ne znamo hoće li katakad nalične joj i imat". Međutim, tu misao je napisao dugogodišnji Antunovićev suradnik. No, kad je riječ o djelima koja se uključuju u književnost – u neposrednijem značenju riječi – Antunovićeve ostvarenja imaju iznimno značenje. Ne može se prihvatiti tvrdnja da su njegove novele, putopisi i romani prva "književna ostvarenja takve vrste u književnosti bačkih Hrvata", jer je prije Antunovića bilo uspješnijih pisaca. Točno je mišljenje: "tko temeljito pročita i prouči njegova izdana i neizdana djela, lako se može uvjeriti, da je Antunović bio dobro upućen u teologiju, filozofiju i estetiku, u pravo i narodno gospodarstvo ... jednom riječju, Antunovićev um bio je prava enciklopedija znanja i umjetnosti. Čovjek svestrano naobražen, koji je sve što je znao i napisao za narod, mogao je uistinu postati prosvjetiteljem narodnim". U tome je sve: u "prosvjetiteljskom radu" Antunović je volio knjigu, uistinu je bio "knjigoljubac" i nadao se svojim pisanjem potaknuti i druge, poglavito svoje neuke sunarodnjake, uputiti u knjigu, otvoriti i raširiti obzore, poučiti na putu napretku. Zato ne treba u djelima Antunovićevim (bez obzira na sadržaj) tražiti znanost i znanstvenu obradbu; nema u njegovim djelima sustavnosti, nema čistoće jezika, niti mu je rečenica uvijek jasna. Konačno, Antunović je počeo pisati u dobi kad drugi prestaju književno stvarati, a u šestom desetljeću života ne uči se književni jezik. Ipak, Antunović je stajao na početku razdoblja koje je radalo ljude više željne nego sposobne da obave goleme poslove. Iz Antunovićevih želja rodio se naraštaj koji je mogao ići naprijed, jer mu je preporoditelj i probuditelj zacrtao put i usmjerio ih boljitku i slobodi.

LITERATURA

1. ANDRIĆ, Josip, BAČKA HRVATSKA UOČI SABORA BAČKIH HRVATA U SUBOTICI 9. i 10. OŽUJKA 1940. 7 dana IV. 1940. br. 40.
2. AUTUSTINOV, Željko, BISKUP IVAN ANTUNOVIĆ U PROŠLOSTI BUNJEVACA. Diplomaska radnja, Visoka bogoslovska škola, Rijeka, 1974. (rukopis).
3. BELJANSKI, Milenko, SOMBOR I BUNJEVAČKI NACIONALNI PREPOROD. (1879-1945). Sombor, 1971., str. 5 sl.
4. BISKUPA IVANA ANTUNOVIĆA KALENDAR za prostu godinu 1934. Subotica, 1934. (urednik BALINT VUJKOV, izdaje Jug. nacionalno društvo biskupa Ivana Antunovića.)
5. BOROVSZKY, Samu, BÁCS-BODROG VÁARMEGYE. I -II, Budapest, 1909.
6. BUKINAC, Beato, DE ACTIVITATE FRANCISCANORUM IN MIGRATIONIBUS POPULI CROATICI SAECULIS XVI ET XVII. Zagreb 1940., str. 18, 61. sl.
7. CEPELIĆ, Mirko, I OPET JEDNA STOGODIŠNJICA. Hrvatska obrana, IV. Osijek, 1915., br. 144, str. 1-3.
8. ČOVIĆ, Marko, KNJIŽEVNI LIK BISKUPA IVANA ANTUNOVIĆA, PREPORODITELJA BUNJ.-ŠOKAČKIH HRVATA. Hrvatska revija XII. 1938., br. 7, str. 362-366.
9. DANICA ili BUNJEVAČKO-ŠOKAČKI KALNEDAR (god. 1888, 1889, 1890, 1891) Subotica s.a.
10. DIMITRIJEVIĆ, Mišo, IVAN ANTUNOVIĆ BUNJEVAČKI DOSITJE, Branik IV/1888, br. 4, str. 1-3.
11. DIMITRIJEVIĆ, Mišo, ISTO, Glas Crnogoraca XVII, 1888., br. 5.
12. ENCIKLOPEDIJA JUGOSLAVIJE. Svez I., Zagreb, 1955., str. 131.
13. ERDELJANOVIĆ, Jovan, POREKLO BUNJEVACA. Srpska kralj. akademija, Beograd, 1930.
14. ESIH, I. ANTUNOVIĆ, IVAN. (19.VI.1815 – 13.I.1888). Leksikon pisaca Jugoslavije, I, Novi Sad, Matica srpska, 1972. str. 85-86.
15. EVETOVIĆ, Ivan, ŽIVOTOPIS BISKUPA IVANA ANTUNOVIĆA, KALAČKOG VELIKOG PREPOŠTA. Građa za povijest književnosti hrvatske, knj. 2, Zagreb. 1899., str. 234-244.
16. EVETOVIĆ, Matija, ŽIVOT I RAD BISKUPA IVANA ANTUNOVIĆA, Subotica, 1935.
17. GAJARY, Edmund, KALACSAI NAGY PRÉPOST. Nemzet, 1888.
18. GROMOVIĆ, (Kujundžić Ilija?). ULOMCI IZ ŽIVOTA IVANA ANTUNOVIĆA. Neven XXXIII/1920., br. 8, str. 1-2; br. 10, 18.

19. HORVAT, Rudolf, HRVATI U BAČKOJ, BUNJEVCI I ŠOKCI. Osijek, 1922.
20. HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA. Svez. I. Zagreb, 1941, str. 501.
21. IVÁNYI, István, SZABADKA TÖRTÉNETE. I-II. Subotica 1886-92.
22. IVIĆ, Aleksa, IZ PROŠLOSTI BUNJEVACA. O Bunjevcima, str. 17.
23. KARANOVIĆ, Mladen, POVODOM 400. GODIŠNJICE VOJVODINE I GRADA SUBOTICE., OSTVARENJE SNA NAJVEĆEG BUNJEVAČKOG RODOLJUBA. Bunjevačke novine, IV/1927, II. 1-2.
24. KEMÉNY G. Gábor – MANDICS, Marin, MOCSÁRY ÉS ŠARČEVIĆ, ŪZENET. VII/1977., Subotica br. 1, str. 3-32. (Melleklet, str. 24 sl.)
25. KIKIĆ, Geza, ANTOLOGIJA PROZE BUNJEVAČKIH HRVATA, Zagreb, 1971.
26. KLAIĆ, Vjekoslav, OPIS ZEMELJA U KOJIH OBITAVAJU HRVATI. Svez III, str. 197-205., Zagreb, 1882.
27. KLASJE NAŠIH RAVNI. God. IV. br. 5, Subotica, 1938, str. 1-3, 9-11.
28. KNEŽEVIĆ, Milivoje, BISKUP IVAN ANTUNOVIĆ I PREPOROD BAČKIH BUNJEVACA. Soko na Jadranu II/1936, br. 5-6, str. 13-15.
29. KNEŽEVIĆ, Milivoje, O BUNJEVCIMA Subotica, 1927, str. 31-34.
30. KNEŽEVIĆ, V. Milivoje, BISKUP IVAN ANTUNOVIĆ PREPORODITELJ BAČKIH BUNJEVACA. Glasnik jugoslavenskog profesorskog društva, Beograd, 1938. knji. XVIII. svez. 11-12. str. 1005-1011.
31. KOSTALIĆ, Janko (Evetović Ivan), POKOJNI BISKUP ANTUNOVIĆ KOD KOŠUTA. Neven, god. V.1888, br. 5. str. 79-80.
32. KOSTALIĆ, Janko, POSLI SMRTI BISKUPA IVANA ANTUNOVIĆA, Neven, god. V, 1888. br. 3, str. 41-45.
33. KUJUNDŽIĆ, Ivan, BUNJEVAČKO-ŠOKAČKA BIBLIOGRAFIJA. Rad JAZU, 355. str. 667-769.
34. KUJUNDŽIĆ, Ivan, IZVORI ZA POVIJEST BUNJEVAČKO-ŠOKAČKIH HRVATA. Matica Hrvatska, Zagreb, 1968.
35. LIPOVČIĆ, Lauro, NAD GROBOM PRESVITLOGA I PREČASTNOGA GOSP. ZAČASTNOG BISKUPA I VELIKOG PREPOZITA U KALAČI. Neven, V/1888, br. 2,23-24.
36. MANDIĆ, Barnaba, USPOMENA NA IVANA ANTUNOVIĆA, VELIKOG DOBROTVORA I PROSVETITELJA BUNJEVACA. Pravi bunjevački kalendar I/1934, str. 38-41.
37. MANDIĆ, Mijo, SUNCE NAM ZAĐE. Neven, V/1888, br. 2, str. 34-37.
38. MANDIĆ, Mijo /Seljanin/, SPOMEN RIČI. Neven, XXV/1908, br. 25.2.10-11.
39. MANDIĆ, Mijo, USPOMENE IZ ŽIVOTA POK. ANTUNOVIĆA. Neven XXXII/1919, br. 32.290. 1-2.

40. MANDIĆ, Mijo, IVAN ANTUNOVIĆ 1815-1888. Književni sever II/1926, knjiga 2. svez. 6-8. str. 295-300.
41. MANDIĆ, Mijo, BUNJEVAČKO PLEMSTVO. Sub. Danica 1927, str. 45-48.
42. MANDIĆ, Mijo, USPOMENE IZ ŽIVOTA BISKUPA IVANA ANTUNOVIĆA. Pravi bunjevački kalendar. Subotica. 1935. str. 55-60.
43. NAGY, Iván, MAGYARORSZÁG CSALÁDAI CZIMEREKKEL. VII. Pest 1860., IX. Pest. 1962.
44. PEKIĆ, Petar, POVIJEST HRVATA U VOJVODINI. Zagreb, 1930. str. 156-163.
45. PEKIĆ, Petar, TRI BUNJEVAČKA VELIKANA. Subotičke novine XVII. 1936, br. 10 str. 3-4. 10-12.
46. PRČIĆ, Ivica, DJELOVANJE BISKUPA IVANA ANTUNOVIĆA. Zbornik predavanja Znanstvenog skupa u Subotici 12-14. VIII. 1986. Subotica 1987, str. 97-107.
47. RADIČEV, Marin, BAČKI I BARANJSKI HRVATI. Danica (Zagreb), 1941, str. 52-54.
48. RADIKAL 2/1888. — 19. članak: VLADIKA — KNJIŽEVNIK I RODOLJUB
49. RAZGOVOR O OSNIVANJU MATICE SUBOTIČKE. 14. siječnja 1934. Subotica.
50. RAZGOVOR O BISKUPU IVANU ANTUNOVIĆU. 13. siječnja 1935. Subotica
51. SEKULIĆ, Ante, KNJIŽEVNOST BAČKIH HRVATA. Posebno izdanje Kritike. svez. 5. Zagreb, 1970, str. 45-47, 99-103.
52. SEKULIĆ, Ante, PREPORODITELJ PODUNAVSKIH HRVATA. Glas Koncila, Zagreb. 17.I.1988. br. 3, str. 10.
53. SELJANIN (Mijo Mandić), BUNJEVŠTINA I SUBOTICA, Neven (Subotica), XV, 1898, 9. 132-134.
54. SMOTRA BUNJEVAČKE PROŠLOSTI, KATALOG. Subotica, 1935. str. 3-4. pod br. 10,11,16-34.
55. STAJIĆ, Vasa, IVAN ANTUNOVIĆ I UJEDINJENA OMLADINA SRPSKA. Letopis Matice srpske CVI, 1932. knjiga 331, svez. 1-3, str. 207-210.
56. STAJIĆ, Vasa, DVA PISMA IVANA ANTUNOVIĆA, NAJVEĆEG BUDIOCA KOD BAČKIH BUNJEVACA. Letopis Matice srpske CIV, 1930, knjiga 324, svez. 1, str. 64-69.
57. STAJIĆ, Vasa, BUNJEVAČKO-SRPSKI ODNOSI U PROŠLOSTI. Soko na Jadranu. 1936, br. 5-6.
58. ŠOKČIĆ, Albe, PREPORODITELJ HRVATA PREKO DRAVE I DUNAVA. Subotička Danica, 1938, str. 113-114.

59. ŠOKČIĆ, Albe, ISTAKNUTI LJUDI BAČKO-BARANJSKIH HRVATA DO 1918. *Klasje naših ravni* IV. 1942, br. 1, str. 8-9.
60. ŠOKČIĆ, Joso, IVAN ANTUNOVIĆ. Povodom 120. godišnjice njegovog rođenja. *Neven*, 1935. br. 6,1-6.
61. ŠOKČIĆ, Joso, ŽIVOT I RAD AGE MAMUŽIĆA. *Glasnik Istoriskog društva u Novom Sadu*. knjiga XII. svez 3-4. Posebni otisak, Novi Sad. 1939, str. 4. (O suradnji I. Antunovića i A. Mamužića).
62. TOLJ, Ivan, BISKUP IVAN ANTUNOVIĆ, NARODNI VOĐ BUNJEVAČA. *Hrvatska prosvjeta* X, 1925, br. 3 (126-130), 4 (176-184), 5 (201-205), 7 (304-309).
63. TOLJ, Ivan, BISKUP IVAN ANTUNOVIĆ, NARODI VOĐ BUNJEVAČA. *Jugosl. dnevnik* III/1931.
64. TOLJ, Ivan, ŽIVOT I RAD IVANA ANTUNOVIĆA, Subotica, 1933.
65. UJEVIĆ, Mato, BUNJEVAČKI KNJIŽEVNICI. *Hrvatska enciklopedija*, svez III, str. 522., Zagreb, 1942.
66. VASILJEV, Spasoje, PREGLED BUNJEVAČKE KNJIŽEVNOSTI. *Glasnik jugoslavenskog profesorskog društva*, knj. XVIII, svez. 11-12, str. 1028-1037, Beograd, 1938.
67. VLAŠIĆ, Ladislav, NA SPOMEN. Povodom 47. godišnjice smrti najvećeg sina bačkih Hrvata, biskupa Ivana Antunovića (13. I. 1888). *Hrvatska straža* VII/1935, br. 20, str. 4-5.
68. VUJEVIĆ, Pajo, ANTUNOVIĆEVA NEIZDATA DJELA. *Neven* (Subotica), XLI/1929, 59,2.

Nekoliko članaka u povodu proslave 100. obljetnice smrti biskupa I. Antunovića: *Bačko klasje*, vjersko-informativni list, br. 49. 1988., str. 20-22. — br. 50. 1988, str. 7-16. — br. 51. 1988 str. 7-11.; *Subotička Danica*, kalendar za 1990. godinu, str. 81-84.

Zusammenfassung

ÜBER DIE SPRACHE IN ANTUNOVIĆ'S ZEITUNGEN

Nach den einleitenden Gedanken wurde in dieser Arbeit die Biographie von IVAN ANTUNOVIĆ, einer der Erneuerer der Batschka Kroaten, zusammengefasst aufgezeichnet. Der Mittelpunkt dieser Arbeit umfasst die Notizen über die Sprache der Zeitungen "Bunjevačko-šokačke novine" (1870.) und "Bunjevačko-šokačka vila" (1872.) die auf Antunović's Anregung in seiner Heimat erschienen. Weiter folgen verschiedene Angaben über Antunović's Werke und ein kurzer Beschluss mit einer Literaturliste.